

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Проблемні питання забезпечених кредиторів у процедурах банкрутства

- Олександр Банасько
- Суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Щодо порядку набуття статусу кредитора у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.07.2020 у справі № 910/4475/19
Статті 45, 47 Кодексу України з процедур банкрутства

Особа набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності таких умов:

- подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 1 ст. 45 КУзПБ);
- розгляд господарським судом заяви конкурсного кредитора у попередньому засіданні суду (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ);
- визнання вимог такого кредитора, що формалізується у судовому рішенні господарського суду – ухвалі (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ).

Наявність забезпечення виконання грошового зобов'язання у вигляді застави/іпотеки надає такій особі (статус кредитора якої ще не підтверджено) певні особливості у статусі і обсязі протягом процедур банкрутства порівняно з іншими кредиторами боржника.

Визначені Законом про банкрутство наслідки, що настають з моменту порушення справи про банкрутство, полягають, зокрема, в обмеженні прав заставодержателя майна боржника вільно обирати способи та процедуру звернення стягнення на передане в заставу (іпотеку) майно, а також в особливостях задоволення вимог забезпечених кредиторів до боржника – лише в порядку, передбаченому Законом про банкрутство, та в межах провадження у справі про банкрутство.

Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком зміну порядку задоволення вимог заставодержателя майна боржника, у зв'язку з чим є судовим рішенням, яке ухвалено про права та інтереси цієї особи, що надає заставодержателю право заперечувати у підготовчому засіданні відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з наділенням у такому разі заставодержателя процесуальними правами учасника у справі про банкрутство – щодо подання клопотань, надання доказів тощо, а відповідно – і процесуальним правом на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство в розумінні ч. 1 ст. 254 ГПК України.

Відповідно до абзацу першого частини шостої статті 45 КУзПБ кредитор має право отримувати від розпорядника майна інформацію щодо вимог інших кредиторів. Такий кредитор може подати розпоряднику майна, боржнику та суду заперечення щодо визнання вимог інших кредиторів.

Нормативне регулювання

Закон про банкрутство

КУзПБ

- Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство лише в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.
- Заяви з вимогами забезпечених кредиторів, у тому числі щодо яких є заперечення боржника чи інших кредиторів, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду, за наслідками розгляду яких господарський суд ухвалою визнає чи відхиляє (повністю або частково) вимоги таких кредиторів.
- Розпорядник майна зобов'язаний окремо внести до реєстру вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за їх відсутності - згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з державним реєстром застав (**частини друга, шоста, восьма статті 23 Закону про банкрутство**).

- Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.
- Забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. **Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим.**
- Заяви з вимогами конкурсних кредиторів або забезпечених кредиторів, подані в межах строку, визначеного частиною першою цієї статті, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду. За результатами розгляду зазначених заяв господарський суд постановляє ухвалу про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів.
- Розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за відсутності таких заяв - згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром (**частини друга, шоста, восьма статті 45 КУзПБ**).

Постанова ВП ВС від 15.05.2018 у справі № 902/492/17

Фактичні обставини справи

Заявлено ПАТ «УкрСиббанк» грошові вимоги до СТ «Гарант» на суму 7 769 442, 57 грн як такі, що забезпечені заставою майна боржника як майнового поручителя за кредитними зобов'язаннями фізичної особи перед Банком.

Визнано судом першої та апеляційної інстанції кредиторські вимоги на суму 1 718 488 грн виходячи із договірної вартості предмета іпотеки, яка зазначена сторонами у договорі іпотеки від 20.11.2007 на момент його укладення банком та боржником-майновим поручителем.

Судами відмовлено у визнанні грошових вимог ПАТ «УкрСиббанк» до СТ «Гарант» на суму 6 050 954,57 грн, яка відповідає розміру фактичної заборгованості боржника-третьої особи за кредитним договором, посилаючись на те, що законодавство про банкрутство не передбачає можливості включити до реєстру вимог кредиторів такі вимоги, які перевищують договірну вартість майна заставодавця (іпотекодавця) у випадках банкрутства майнового поручителя за зобов'язаннями третьої особи.

Позиція Великої Палати Верховного Суду

Виражений у грошовій формі розмір зобов'язання майнового поручителя визначається виходячи із дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника, які існують за основним зобов'язанням (кредитним договором), з урахуванням обсягу забезпечення за умовами забезпечувального договору. Оцінка предмета забезпечення (майна) сторонами на момент укладення договору не впливає на обсяг забезпечених вимог у разі звернення стягнення на предмет забезпечення.

Забезпеченими зобов'язаннями в розумінні статті 1 Закону про банкрутство та, відповідно, вимогами забезпеченого кредитора, які включаються до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство, є всі вимоги кредитора, які існують за основним зобов'язанням (кредитним договором), і є дійсними на момент визнання вимог та можуть бути задоволені за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення відповідно до умов забезпечувального договору та чинного законодавства.

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до боржника

Постанова КГС у складі ВС від 17.06.2020 у справі № 905/2028/18

Фактичні обставини справи

ПАТ “Державний експортно-імпорتنний банк України” **заявило** грошові вимоги до ТОВ “Соціально-промислове будівництво “Енерго” у розмірі **1 497 167 619,61** грн.

Постановою апеляційного суду визнано Банк кредитором боржника, який підлягає включенню до реєстру вимог кредиторів ТОВ “Соціально-промислове будівництво “Енерго” на суму 565 250 681,35 грн – четверта черга, 3 842,00 грн – перша черга, окремо включено вимоги кредитора, **які забезпечені заставою майна боржника** на суму **193 058 117,00** грн виходячи з вартості, яка визначена між Банком та боржником у договорах, а тому відповідно до приписів ч. 2 ст. 45 КУзПБ АТ “Укресімбанк” (кредитор) повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави; залишок вимог вважається незабезпеченим.

Позиція Верховного Суду

Аналіз частини другої статті 45 КУзПБ дає підстави для висновку про те, що вартість предмета застави, в тому числі і розмір вимог заставного кредитора, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, визначаються у розмірі вартості предмета застави, який визначений між кредитором та боржником у договорі застави.

Такий висновок не суперечить правовій позиції Великої Палати Верховного Суду, що викладений 15.05.2018 в постанові у справі № 902/492/17, оскільки з набранням чинності КУзПБ (з 21.10.2019) порядок визначення забезпечених вимог було конкретизовано законодавцем в частині другій статті 45 Кодексу та визначено, що кредитор є забезпеченим лише в частині вартості предмета застави.

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19

Фактичні обставини справи

Заявлено АТ "Банк Кредит Дніпро" грошові вимоги до ТзОВ "Дніпротехінвест " в розмірі 63 094 624,07 грн як такі, що забезпечені заставою майна боржника (акції вартістю 3 144 875,13 грн) як майнового поручителя за кредитними зобов'язаннями АТ "Веста Дніпро" перед Банком.

Визнано судом першої та апеляційної інстанцій кредиторські вимоги на суму 59 949 748,94 грн – четверта черга задоволення вимог кредиторів; окремо внесені вимоги кредиторів, забезпечені заставою АТ "Банк Кредит Дніпро" в розмірі 3 144 875,13 грн

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Правова проблема

Визначення розміру вимог забезпеченого кредитора з урахуванням статусу боржника у спірних правовідносинах (майновий поручитель або одночасно боржник в основному зобов'язанні і майновий поручитель)

Підхід – вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави (іпотеки), визначеної між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави (іпотеки), що згодом на практиці має наслідком виникнення випадків повторного звернення кредитора до суду із заявою про визнання його вимог забезпеченими у разі продажу предмету застави (іпотеки) за ціною, вищою за ту, що погоджена в договорі застави.

Див. mutatis mutandis постанову Верховного Суду від 16.12.2020 у справі № 921/184/16-г/10):

Фактичні обставини справи

У цій справі Банк звернувся у 2017 році з вимогами на суму 7 260 921,30 грн, які було визнано ухвалою суду забезпеченими на суму 1 227 000,00 грн на підставі визначеної сторонами в договорі заставної вартості предмету іпотеки.

У 2019 році іпотечне майно було реалізовано за 7 000 000,00 грн.

Банк після проведення аукціону звернувся із заявою про визнання його грошових вимог як забезпечених на суму 7 000 000,00 грн в задоволенні якої йому було відмовлено (5 700 000,00 грн – різниця).

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

II підхід – вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими **лише в розмірі вартості предмета застави (іпотеки)**, погодженої між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави (іпотеки), а **в іншій частині вимоги є незабезпеченими** та погашаються у черговості, визначеній КУзПБ. У такому разі кредитор одночасно буде і забезпеченим, і конкурсним та матиме не тільки право на участь у зборах кредиторів з правом вирішального голосу, але й на отримання задоволення решти незабезпечених вимог за рахунок іншого майна боржника, яке не є предметом забезпечення (справа № 904/1360/19 – суди попередніх інстанцій).

III підхід – вимоги кредитора, якщо інше не передбачено договором, визнаються **забезпеченими у розмірі всієї суми заявлених вимог до боржника** (майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні).

Перед ВС постало питання про формування єдиного підходу до визначення розміру вимог забезпечених кредиторів до боржника (майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні)

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

I підхід - щодо визначення забезпеченими вимог кредитора, виключно в розмірі вартості предмета застави, визначеної між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави помилковий оскільки він має наслідком порушення прав та інтересів такого кредитора у разі продажу заставного (іпотечного) майна за ціною, вищою за ту, що погоджена сторонами в договорі застави (іпотеки), та не відповідає суті заставного зобов'язання, яке передбачає використання коштів від реалізації майна заставного майна на задоволення вимог забезпеченого кредитора, які це майно забезпечує.

II підхід - щодо визначення таких вимог в розмірі вартості предмета застави, визначеної між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави, а в іншій частині вимоги є незабезпеченими, невірний адже відповідний підхід може мати наслідком порушення прав та інтересів інших кредиторів, оскільки кредитор у цьому разі отримує можливість задовольнити заявлені ним грошові вимоги не лише за рахунок заставного майна боржника (майнового поручителя, який не є боржником основному зобов'язанні), а й за рахунок іншого майна. До того ж такий у цьому випадку кредитор буде і забезпеченим, і конкурсним та додатково матиме право на участь у зборах кредиторів з правом вирішального голосу.

Наведені підходи не узгоджуються з метою та принципами конкурсного процесу, до яких віднесено, зокрема, заборону на індивідуальне задоволення вимог кредиторів; задоволення вимог кредиторів в порядку черговості; задоволення вимог кожної черги після повного задоволення вимог кредиторів попередньої черги; задоволення вимог кредиторів у разі недостатності коштів боржника для задоволення вимог кредиторів, однієї черги пропорційно сумах їх вимог. Дотримання цього порядку спрямоване на унеможливлення переважного задоволення вимог одних кредиторів на шкоду іншим.

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Позиція палати з розгляду справ про банкрутство

1. Тлумачення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України "Про іпотеку" та статей 12, 19, 28 Закону України "Про заставу" свідчить, що **вимоги забезпеченого кредитора, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки).**
2. Кінцева вартість заставного (іпотечного) майна для цілей проведення розрахунків із забезпеченим кредитором **формується в момент його реалізації.**
3. Застава (іпотека) припиняється, а **вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними у разі реалізації предмета застави (іпотеки)** з дотриманням вимог КУзПБ.

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

III підхід абзацом третім частини другої статті 45 КУзПБ передбачено декілька можливих правових моделей поведінки забезпеченого кредитора, які застосовуються залежно від змісту заставних відносин кредитора і боржника (майнового поручителя):

- 1) забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника в частині вимог, що є незабезпеченими;
- 2) забезпечені кредитори можуть повністю відмовитися від забезпечення;
- 3) забезпечені кредитори можуть частково відмовитися від забезпечення.

Такий підхід враховує положення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ, та мінімізує виникнення проблемних ситуацій, про які зазначалося у цій постанові. Забезпечений кредитор при такому підході самостійно визначає модель поведінки щодо своєї участі у справі про банкрутство: або його вимоги є повністю забезпеченими (з урахуванням умов відповідного договору застави (іпотеки)), однак при цьому він бере участь у засіданні зборів кредиторів та комітеті кредиторів лише з правом дорадчого голосу, або він вчиняє активні процесуальні дії щодо повної чи часткової відмови від забезпечення і таким чином набуватиме право вирішального голосу на зборах кредиторів.

Щодо автоматичного припинення мораторію

Справа № 905/1923/15 (на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство)

Правова проблема

Щодо питання застосування абзацу 2 частини шостої та абзацу 2 частини восьмої статті 41 КУзПБ, якими передбачено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство, а щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном (автоматичне припинення мораторію після спливу 170 днів).

1. З якого моменту розпочинається відлік 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження у справах про банкрутство провадження в яких відкрито до введення КУзПБ в дію ?
2. Чи допускається після спливу 170 днів календарних днів з дня введення процедури розпорядження вчинення дій забезпеченими кредиторами щодо майна, яке є предметом забезпечення самостійно чи у виконавчому провадженні ?

Справи на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС у 2021 році

Справа № 922/3369/19 – щодо можливості перегляду в касаційному порядку ухвал про відсторонення арбітражних керуючих (**стаття 28 КУзПБ**).

Справа № 910/24368/14 - щодо уточнення висновку стосовно встановлення вичерпного переліку осіб, які можуть оспорювати результати аукціону з продажу майна боржника (**статті 73, 74 КУзПБ**).

Справа № 914/2618/16 – щодо умов застосування обмежувальних заходів (заборон) щодо відчуження майна, яке підлягало продажу (реалізації) у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство, а також з питань наслідків застосування цих заходів для проведення аукціону (торгів) з реалізації майна боржника у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство.

Справа № 904/7905/16 – щодо застосування **статті 42 КУзПБ** під час вирішення питання про визнання недійсними правочинів, укладених до введення в дію КУзПБ.

Справа № 1-24-7-5/297-06-7817 – щодо застосування положень пункту 2 розділу III "Прикінцеві та Перехідні положення" Закону України "Про визнання таким, що втратив чинність Закон України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації" для закриття провадження у справі про банкрутство державного підприємства, щодо якого процедуру санації застосовано до набрання чинності з 20.10.019 цим Законом та про необхідність уточнення питання поширення приписів зазначеного вище пункту 2 Закону, на державні підприємства (у тому числі казенні підприємства, або акціонерні товариства, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків), які не були включені до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, і щодо яких не ухвалювалось рішення про приватизацію.

Справа № 916/4644/15 – щодо застосування відповідно до **частини третьої статті 267 ЦК України** строку позовної давності на підставі заяви лише сторони та/або іншого кредитора у справі про банкрутство.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!